

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЖАРЕНКО ВАЛЕРІЙ ФЕДОРОВИЧ

УДК 349.422 (043.3)

**ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ТОВАРОВИРОБНИКІВ, СТВОРЕНИХ В ПРОЦЕСІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне
право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

КИЇВ – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

- Науковий керівник –** доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПрН України
Семчик Віталій Іванович,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, завідувач відділу аграрного, земельного та
екологічного права
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Статівка Анатолій Миколайович,
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», професор кафедри аграрного права
- кандидат юридичних наук, доцент
Гафурова Олена Вікторівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука

Захист відбудеться «20» квітня 2011 р. о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, корп. 3, кімн. 65

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, корп. 4, кім. 28

Автореферат розісланий « 19 » березня 2011 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О.Ю.Піддубний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Як відомо, в результаті реалізації Указу Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" всі колективні сільськогосподарські підприємства, що здійснювали свою діяльність на основі колективної власності на землю та майно, були протягом стислого відрізка часу (1999-2000 рр.) реорганізовані в сільськогосподарські формування ринкового типу. Станом на 1 жовтня 2001 року в Україні на базі 11232 колективних сільськогосподарських підприємств

було створено 15054 нових агроформувань різних організаційно-правових форм, у тому числі 6864 (46%) - товариств з обмеженою відповідальністю, 3482 (23%) приватних сільськогосподарських підприємств, 2237 (15%) – сільськогосподарських виробничих кооперативів, 1452 (9,7%) - фермерських господарств, 609 (4%) – відкритих і закритих акціонерних товариств тощо, які діють на засадах приватної власності на землю та майно і, які в основному, є правонаступниками КСП. При цьому слід зауважити, що формування майнових активів, включаючи земельні масиви, новостворених сільськогосподарських товаровиробників ринкового типу для здійснення господарської діяльності, на відміну від процедури формування майна господарюючими суб'єктами в інших сферах підприємницької діяльності, було здійснено з певними особливостями, викликаними специфічними властивостями колективної форми власності раніше діючих КСП на землю і майно.

Необхідно підкреслити, що КСП (а до них - це колгоспи) були суб'єктами права власності на землю та майно (майнових комплексів), яке створювались на протязі більш як семи десятиріч. Проте в результаті реорганізації суб'єкти господарювання- правонаступники КСП не отримали всі майнові активи КСП, оскільки одночасно з реорганізацією КСП були проведені паювання землі та майна, що знаходилися у колективній власності КСП. Внаслідок паювання та наступного виділення в натурі земельних та майнових паїв колишні члени КСП отримали у власність землю та переважну частину майна колишніх КСП. Фактично правонаступники КСП отримали у власність лише ту частину майна КСП, яка дорівнює пасивам останніх (сумі боргів та інших зобов'язань) та виділені в натурі майнові паї засновників новостворених сільськогосподарських товаровиробників. А тому створені при реформуванні КСП нові суб'єкти господарювання змушені здійснювати свою діяльність на основі оренди землі та майна у колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств, які припинили діяльність.

Дана проблематика є недостатньо дослідженою. В центрі правових досліджень знаходились переважно питання порядку реформування земельних і майнових відносин в КСП, зокрема пов'язаних з паюванням земель та майна колективної власності, правового режиму земельних та майнових паїв, тощо. Проте правові питання створення та здійснення господарської діяльності сільськогосподарськими товаровиробниками, що прийшли на зміну КСП внаслідок їх реформування, не були предметом детального аналізу у юридичній літературі. Раніше і в останній час до цієї проблематики мало звертається науковців - економістів, юристів, що підкреслює її актуальність і вимагає належної уваги. Публікації минулих років в певній мірі втратили актуальність, оскільки вони стосувались того періоду, в який відбувався перший етап реформування КСП, і не містять конкретних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання діяльності новостворених в процесі реформування КСП сільськогосподарських

товаровиробників, враховуючи вже більш ніж десятирічний досвід їх діяльності та реальну соціально-економічну ситуацію, що складається в аграрній галузі України на даний час.

Актуальність досліджуваної теми полягає також в необхідності розробки обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання діяльності створених в процесі аграрної реформи сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах господарювання з метою забезпечення потреб в сільськогосподарській продукції та її конкурентоспроможності на вітчизняному і зовнішніх ринках.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на наукових працях таких учених як Андрейцев В.І., Балюк Г.І., Бистров Г.Ю., Бичкова Ц.В., Боголюбов С. М., Вовк Ю.О., Гафурова О.В., Гетьман А.П., Жушман В.П., Заставська Л.П., Єрмоленко В.М., Іконицька І.О., Ільків Н.В., Каракаш І.І., Коваленко Т.О., Ковальчук Т.Г., Козир М.І., Козир О.М., Костицький В.В., Костяшкін І.О., Краснов М.І., Краснова М.В., Кулинич П.Ф., Курило В.І., Кучеренко І.М., Малишева Н.Р., Марусенко Р.І., Мирошніченко А.М., Мунтян В.Л., Носік В.В., Павлович З.А., Пащенко О.М., Погрібний О.О., Поліводський О.А., Попов В.К., Проценко Т.П., Семчик В.І., Середа І.О., Статівка А.М., Сторожев М.В., Титова Н.І., Уркевич В.Ю., Федорович В.І., Шемшученко Ю.С., Шульга М.В., Янчук В.З., Янчук В.В. та інші.

Нормативно-правову базу наукового дослідження складають законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти з аграрного, земельного, цивільного, господарського, окремих інших галузей права, а також законодавства інших країн.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом науково-дослідної теми Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України «Проблеми розвитку аграрного і земельного права України» (І кв. 2009 – ІV кв. 2011) (номер державної реєстрації РК 0108 U 009967).

Мета та завдання дослідження. Метою даної роботи є розробка теоретичних засад особливостей правового статусу сільськогосподарських товаровиробників, створених в процесі реформування КСП, та обґрунтування пропозицій щодо правового забезпечення їх господарської діяльності у пореформений період. Основними завданнями дослідження є: теоретико-правовий аналіз процесу заснування та характеристика організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників, створених в процесі реформування КСП; аналіз законодавчих засад їх діяльності; правового режиму їх майна; правового забезпечення раціонального використання ними земель сільськогосподарського і іншого цільового призначення та правових засад державної підтримки господарської діяльності вказаних суб'єктів господарювання, створених внаслідок реформування КСП; обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення нормативно – правової бази, спрямованої на забезпечення підвищення рівня господарювання.

Завдання дослідження зумовлене його метою і полягає в здійсненні аналізу застосування законодавства, підзаконних нормативно-правових актів при реформуванні КСП і створенні на їх базі сільськогосподарських товаровиробників інших організаційно-правових форм (товариств з обмеженою відповідальністю, приватних сільськогосподарських підприємств, акціонерних товариств, сільськогосподарських виробничих кооперативів, фермерських господарств); виявленні в процесі зазначеного дослідження позитивних факторів та проблем правового характеру; формулюванні теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо вдосконалення діючих та розробки додаткових правових механізмів, спрямованих на забезпечення повноцінної виробничо-господарської діяльності створених на базі КСП нових суб'єктів господарювання для отримання прибутку; аналізі правових засад та обґрунтування необхідності вдосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників різних організаційно-правових форм господарювання.

Об'єктом дослідження є врегульовані нормами аграрного, земельного, цивільного, господарського права суспільні відносини, які виникають у сфері діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств та практика їх реалізації в процесі здійснення аграрної реформи і пореформенний період.

Предметом дослідження є закони і інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств, та практика їх застосування в процесі здійснення аграрної реформи, теоретичні наукові розробки, інші літературні джерела щодо створення в процесі аграрної реформи і діяльності сільськогосподарських товаровиробників у пореформенний період.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження були застосовані загальнонаукові і спеціальні методи пізнання соціально-економічних і правових явищ в процесі аграрного виробництва та аграрних реформ.

В основу методології дослідження було покладено діалектичний метод наукового пізнання, що дало змогу розглянути процес реформування КСП, застосування організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників у взаємозв'язку з об'єктивними передумовами необхідності такого реформування як цілісного процесу в системі кількісно-якісних змін аграрного господарювання. Застосування формально-юридичного методу дало змогу з'ясувати зміст правових норм, що виокремлюють особливості правового становища новоутворених сільськогосподарських товаровиробників та правового режиму їх майна. Використання формально-логічного методу дозволило сформувати понятійно-категорійний апарат дослідження, зокрема понять «сільськогосподарський товаровиробник», «сільськогосподарське підприємство»,

«державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників». За допомогою порівняльно-правового методу було співставлено особливості правової регламентації реформування у сільському господарстві України, Республіці Молдова та Російській Федерації. Системно-структурний аналіз застосовано при дослідженні передумов і процесів реформування колективних сільськогосподарських підприємств, створення на їх базі та нормативно-правового забезпечення господарської діяльності агроформувань ринкового типу різних організаційно-правових форм, формування майна, господарського землекористування.

Широко використано практичний досвід реформування КСП, в якому брав безпосередню участь автор даного дисертаційного дослідження в окремих господарствах Сумської області та аналітичні дані з даного питання по області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця наукова праця є першим в науці аграрного права України комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем реформування колективних сільськогосподарських підприємств і господарської діяльності, створених на їх базі суб'єктів сільськогосподарського виробництва, в якому зроблені науково-теоретичні висновки і внесені обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного аграрного законодавства. За наслідками дисертаційного дослідження основні результати, які характеризуються новизною і виносяться на захист полягають в наступному:

вперше:

- обґрунтовано висновок, що реформування колективних сільськогосподарських підприємств стало логічним продовженням реформування аграрних і земельних відносин структурного характеру, яке було розпочате і здійснювалось з метою створення у сільському господарстві нових форм господарювання приватного типу, таких як сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю, приватні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські акціонерні товариства, сільськогосподарські виробничі кооперативи, фермерські господарства та ін.;

- обґрунтована доцільність запровадження договорів ренти, використання чужої земельної ділянки для сільськогосподарських потреб (емфітевзису) поряд із договорами оренди землі, перш за все з власниками земельних ділянок-особами похилого віку;

- обґрунтовано доцільність прийняття закону України «Про забезпечення прав власників майнових паїв», що дозволить ліквідувати юридичну невизначеність з правовим режимом та долю майна існуючих пайових фондів, створити належні умови для реалізації прав власниками майнових паїв щодо передачі майна, яке використовується сільськогосподарськими підприємствами на умовах оренди або знаходиться у них на зберіганні, їм у власність за цивільно-правовими договорами;

- обґрунтована доцільність прийняття та запропонований проект спеціального закону України «Про сільськогосподарське підприємство», що пов'язано із необхідністю врахування особливостей здійснюваної господарської діяльності цими суб'єктами господарювання;

- сформульовані правові та соціально-економічні ознаки сільськогосподарських товаровиробників, створених у процесі аграрної реформи (здійснення ними виробничої діяльності на основі орендованих землі і майна; відокремлення, як правило, соціальної інфраструктури від підприємства та передача її місцевим радам (територіальним громадам); поступове вивільнення надлишкової робочої сили в результаті переведення господарської діяльності більшості новостворених сільськогосподарських товаровиробників на приватні рейки господарювання; запровадження якісно іншої системи управління у новостворених суб'єктах господарювання, за якої управління підприємством здійснюють не всі учасники виробничого процесу за принципом «один учасник – один голос», а лише їх невеликою групою, або навіть однією особою; деколективізація та персоніфікація власності на майно та землю, що використовуються новоствореними суб'єктами сільськогосподарської діяльності; ведення сільськогосподарського виробництва, що складає основний предмет їх діяльності; використання спеціального режиму оподаткування новоствореними суб'єктами господарювання і ін.;

- зроблено узагальнюючий висновок, що в процесі паювання землі і майна члени КСП, які стали власниками майнових і земельних паїв (часток майна і земельних ділянок), в переважній більшості випадків передали належні їм майнові і земельні паї в оренду новоствореним приватним сільськогосподарським товаровиробникам із визначенням орендної плати у грошовій, чи/або натуральній і у відробітковій формах;

удосконалено:

- поняття «реструктуризація колективного сільськогосподарського підприємства», як правової категорії, під якою пропонується розглядати систему врегульованих нормами аграрного права відносин щодо зміни організаційно-правової форми, вдосконалення управлінської, майнової структури сільськогосподарських підприємств, які переважно здійснюють виробничу діяльність на основі оренди землі і майна, підвищення ролі та відповідальності їх засновників і працівників у розвитку підприємства, участі в отриманні ним доходів від діяльності;

- поняття «сільськогосподарський товаровиробник» як правової категорії, під яким пропонується розглядати юридичну особу – сільськогосподарське підприємство та/або фізичну особу-підприємця, які на власних, орендованих чи в інших, встановлених законодавством, формах використовуваних сільськогосподарських угіддях, основних фондах займається виробництвом, переробкою власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацію споживачам;

- поняття «сільськогосподарське підприємство» як юридичної особи відповідної організаційно-правової форми, передбаченої цивільним законодавством України, основним видом діяльності якої є виробництво, переробка та збут сільськогосподарської продукції власного виробництва, продуктів її переробки і яка в загальній сумі валового доходу за рік становить не менше 75 відсотків;

- поняття «державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників» як сукупності врегульованих нормами права суспільних відносин, спрямованих на формування такого фінансового становища виробників сільськогосподарської товарної продукції рослинництва та тваринництва, за якого має місце стабільний паритет закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, гарантування часткової компенсації витрат на страхування ризиків у розмірах, встановлених законодавством, здешевлення отриманих під виробництво кредитів за рахунок часткової компенсації процентних ставок, сприяння просування виробленої сільськогосподарської продукції на вітчизняному та світовому ринку, встановлення оптимальної системи оподаткування та сплати зборів і інших обов'язкових платежів виходячи із особливостей діяльності даного виду суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, організаційно-правової форми та підпорядкованості.

отримали подальший розвиток науково-практичні ідеї і пропозиції щодо:

- приведення норм Господарського кодексу України у відповідність із Цивільним кодексом України відносно визначення поняття та видів організаційно-правових форм суб'єктів господарювання (підприємницької діяльності), які використовують сільськогосподарські товаровиробники;

- належного законодавчого забезпечення функціонування вільного ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні;

- господарського використання сільськогосподарськими підприємствами земель несільськогосподарського призначення та оформлення відносин щодо їх використання з державними органами та органами місцевого самоврядування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в науковій роботі висновки та висловлені пропозиції можуть бути використані при прийнятті нормативних актів, перш за все законів, які будуть спрямовані на створення значно кращих умов господарювання сільськогосподарським товаровиробникам - суб'єктам підприємницької діяльності створених в процесі аграрної реформи.

Положення дисертації можуть бути використані при розробці навчально-методичних матеріалів з аграрного, земельного, інших галузей права для вищих юридичних навчальних закладів, посібників для практиків-керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції по темі дослідження знайшли практичне застосування при реформуванні колективних сільськогосподарських підприємств Сумської і інших областей України у період з 1995 по 2002 рр., (див. приклади наведені у даному науковому дослідженні); оприлюднені в доповіді автора на Національній конференції по паюванню сільськогосподарської землі в Україні (м. Київ 30-31 травня 1996р.); наданих тезах на наукову конференцію «Проблеми формування ринкової економіки: реструктуризація аграрних підприємств і земельна реформа: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, Київський національний економічний університет, 2000 р.), на X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми 22-23 листопада 2007 р.), на засіданнях відділу аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, використовуються у викладацькій роботі.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у шістнадцяти публікаціях, у тому числі у чотирьох наукових статтях, опублікованих у спеціалізованих фахових виданнях України, затверджених ВАК України, у доповіді і двох тезах на науково-практичних конференціях, коментарях двох глав у науково-практичному коментарі Земельного кодексу України, у дев'яти статтях в інших періодичних виданнях з питань реформування земельних і майнових відносин на селі.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, двох додатків. Загальний обсяг роботи – 219 сторінок, з яких: основний виклад роботи - 177 сторінок, список використаних джерел - 24 сторінки (186 найменувань), додатки (проекти законів, довідка про впровадження) – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми наукового дослідження, її зв'язок з науковою програмою, сформульовані мета та завдання роботи, визначені об'єкт, предмет та методи наукового дослідження, викладена наукова новизна одержаних результатів та їх основні теоретичні і практичні положення, що виносяться на захист, міститься інформація про апробацію та публікації положень дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правова характеристика правових ознак сільськогосподарських товаровиробників, створених в процесі аграрної реформи» складається із п'яти підрозділів, в яких зроблено огляд літератури по темі дослідження, аналіз правового забезпечення реструктуризації КСП, охарактеризовано правові та соціально-економічні ознаки, організаційно-правові форми, висвітлено правове регулювання утворення і діяльності сільськогосподарських

товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств, внесені пропозиції по вдосконаленню законодавства.

У *підрозділі 1.1 «Огляд літератури по темі дослідження»* викладені погляди і висновки вчених економістів та юристів щодо необхідності та практичного здійснення аграрної реформи на основі паювання землі і майна, запровадження нової системи господарювання шляхом реформування КСП, які були монопольною формою здійснення сільськогосподарського виробництва в Україні. На основі аналізу праць і думок науковців є всі підстави стверджувати, що в країні виникли об'єктивні передумови зміни системи господарювання на селі внаслідок глибокої економічної кризи в сільськогосподарському виробництві, паювання та передачі у власність селян землі та майна КСП, нездатності КСП здійснювати ефективну виробничо-фінансову діяльність в умовах ринкових перетворень в силу цілого ряду факторів економічного, соціального та правового характеру. Водночас, як зазначають окремі науковці, відсутність цілісної економічної концепції реформування в аграрному секторі, належного правового забезпечення реформ значно уповільнили їх динаміку, негативно вплинули на їх результати, зокрема не сприяли створенню належних умов та гарантій для реалізації економічних прав громадянами, як власниками земельних і майнових паїв. Однією із причин такого становища є недоліки, що мали місце в організації паювання майна та його наступного використання створеними в процесі аграрної реформи сільськогосподарськими товаровиробниками, непослідовність з боку держави в запровадженні нових більш ефективних цільових програм аграрного розвитку, у тому числі належної фінансової підтримки новостворених суб'єктів господарювання у зв'язку із зміною відносин власності та мотивацій розвитку виробництва в аграрному секторі.

Зроблено обґрунтований висновок, що на початок масового реформування КСП в Україні (1999 рік) в розпорядженні організаторів і виконавців реформ були накопичений власний досвід реформування, певна нормативно-правова база, а також науково-теоретичні та методологічні розробки, що була напрацьована вітчизняними науковцями, спеціалістами і практикаками, досвід реформування в аграрному секторі в окремих країнах.

У *підрозділі 1.2 «Правове забезпечення реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств»* проаналізовано правовий статус колективного сільськогосподарського підприємства, як єдиної існуючої недержавної форми господарювання на селі, її недоліки і негативні сторони, які зокрема пов'язані із неефективною системою управління підприємством, так званою «зрівнялівкою» у розподілі і використанні отриманих економічних результатів, байдужим ставленням членів КСП до належного їх підприємству майна і відсутністю серйозних мотивацій для різкого підвищення ефективності використання колективних земель та майна, непривабливістю КСП, як форми господарювання, у ринковому середовищі. Зазначені та

інші фактори створили передумови для зміни КСП на нові організаційно-правові форми господарювання на основі приватної власності на землю і майно.

На підставі діючого законодавства, аналізу наукових досліджень в цьому напрямі зроблено узагальнюючий висновок, що здійснення реструктуризації КСП було викликане необхідністю фінансового оздоровлення суб'єктів сільськогосподарської діяльності, збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції за рахунок підвищення ефективності виробництва шляхом застосування якісно інших організаційно економічних, правових, технічних, інших заходів.

В науковій роботі зроблено посилання на досвід правової регламентації реструктуризації колгоспів і радгоспів в Республіці Молдова і Російській Федерації, застосування в Україні результатів діяльності по сприянню процесам реформування КСП з боку окремих міжнародних донорських проєктів. Зроблено висновок, що реструктуризація КСП була б більш цілеспрямованою, якісно змістовною, а соціально-економічні результати значно вагомішими при умові прийняття в Україні спеціального закону «Про реструктуризацію колективних сільськогосподарських підприємств», ідея відносно прийняття якого, при існуючій тоді гострій потребі у створенні відповідних правових механізмів, не була реалізована

У підрозділі 1.3 «Правові та соціально-економічні ознаки сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств» проаналізовано юридичне визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник», як правової категорії, під яким пропонується розглядати сільськогосподарського товаровиробника, виключно як юридичну особу – сільськогосподарське підприємство та/або фізичну особу-підприємця, які на власних, орендованих чи в інших, встановлених законодавством, формах використовуваних сільськогосподарських угіддях, на власних чи орендованих основних фондах, з використанням власних чи орендованих сільськогосподарських тварин займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацію споживачам.

Зроблено аналіз правових та соціально-економічних ознак створених в процесі аграрної реформи сільськогосподарських товаровиробників у формі сільськогосподарського закритого акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, приватного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського виробничого кооперативу, фермерського господарства, показані переваги правового статусу зазначених суб'єктів сільськогосподарської діяльності перед колективним сільськогосподарським підприємством, сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю перед сільськогосподарським заритим акціонерним товариством, обґрунтовано пріоритетність застосування при реформування

КСП таких організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників як товариства з обмеженою відповідальністю та приватного сільськогосподарського підприємства.

У підрозділі 1.4 «Організаційно-правові форми сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств» проаналізоване застосоване в Указі Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529 «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» поняття «приватно-орендне підприємство» та зроблено висновок про те, що воно не є окремою організаційно-правовою формою юридичної особи, а повинне розглядатись як економічна категорія, яка вказує на те, що створені внаслідок реформування КСП сільськогосподарські товаровиробники здійснюють основну діяльність на підставі укладених договорів оренди землі та майна.

Проаналізовано поняття «організаційно-правова форма» юридичної особи та обґрунтовано легітимність застосованих в процесі реформування КСП організаційно-правових форм новостворених сільськогосподарських товаровиробників— господарських товариств, приватних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських виробничих кооперативів, фермерських господарств, зазначено про існуючі суперечливості у визначенні поняття «організаційно-правова форма», що мають місце між Цивільним та Господарським кодексами України та внесено пропозицію щодо приведення норм ГК України, які визначили підприємство як організаційно-правову форму суб'єкта господарювання, у відповідність до положень ЦК України.

Визначені спільні ознаки та відмінності організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників, як юридичних осіб приватного права, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств, на основі таких критеріїв: склад засновників, порядок створення суб'єкта господарювання та установчі документи, порядок формування майна, режим майна новостворених суб'єктів господарювання, участь засновників в діяльності суб'єкта господарювання, способи відчуження учасниками права на участь в юридичній особі, відповідальність (ризик) засновників (учасників) при незадовільній діяльності суб'єкта господарювання.

У підрозділі 1.5 «Правове регулювання утворення і діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств, та шляхи його вдосконалення» проаналізовано нормативно-правові акти, на підставі яких здійснювалось реформування КСП та визначено три періоди розвитку нормативно-правової бази: перший період – з 1991 року і до прийняття Указу від 03 грудня 1999 р. № 1529 «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки»; другий період – з моменту прийняття Указу від 03 грудня 1999 р. № 1529 до Указу Президента України

від 29 червня 2001 р. № 62 «Про заходи щодо забезпечення захисту прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки»; третій період – після Указу від 29 червня 2001 р. № 62 «Про заходи щодо забезпечення захисту прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки».

Зроблено науково-обґрунтований висновок, що реформування колективних сільськогосподарських підприємств, в процесі якого змінювались відносини власності на майно, правовий режим земель колективної власності та земель постійного користування, мали місце особливості в процедурах припинення КСП і створення нових суб'єктів господарювання, вирішувались питання щодо забезпечення відповідних гарантій прав власникам земельних і майнових паїв, здійснено переважно на підставі Указів Президента України, постанов Уряду, інших підзаконних актів (наказів Мінагрополітики, Держкомзему, ін.). В той час, як вказані відносини відповідно до Конституції України, інших законів повинні бути врегульовані у законодавчому порядку. Зокрема, як можливий варіант, завдяки якому могло бути створене оптимально належне правове поле для здійснення реформування всіх КСП в Україні, у зв'язку з неприйняттям спеціального законодавства про реструктуризацію, та який також не був реалізований – це врегулювати проблемні питання правового характеру, що мали місце в реформуванні КСП, шляхом внесення необхідних змін та доповнень до Закону «Про колективне сільськогосподарське підприємство», в аграрне, земельне та цивільне законодавство.

Обґрунтовано пропозицію про прийняття спеціального закону «Про сільськогосподарське підприємство» та надано проект такого закону, який визначає єдині нормативно-правові вимоги до сільськогосподарських товаровиробників різних організаційно-правових форм, які здійснюють товарне сільськогосподарське виробництво у статусі сільськогосподарського підприємства.

Розділ 2 «Правове забезпечення формування і використання виробничих ресурсів та державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств» складається із трьох підрозділів, які присвячені правовим питанням формування та використання майна, земель сільськогосподарського призначення та правовим засадам державної підтримки діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств.

У підрозділі 2.1 «Правові питання формування майна сільськогосподарськими товаровиробниками, створеними внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств» визначено та проаналізовано на основі нормативно-правових актів шляхи формування майна сільськогосподарськими товаровиробниками, створеними внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств, якими є: формування та використання власного майна (статутні фонди, основні і обігові засоби придбані у

власників майна пайових фондів – колишніх членів КСП); формування та використання майна на умовах оренди.

З метою забезпечення прав на майно пайових фондів його співвласникам-колишнім членам колективних сільськогосподарських підприємств, що припинили діяльність, визначення порядку розпорядження майном померлих та відсутніх тривалий час співвласників, оформлення прав власності на майнові паї, як спільне майно, та у зв'язку з фактичним перебуванням зазначеного майна після припинення КСП за межами юридичної особи без належного врегулювання його правового режиму обґрунтовано та внесено пропозицію щодо необхідності прийняття окремого закону «Про захист прав власників майнових паїв», запропоновано проект вищевказаного закону.

У **підрозділі 2.2 «Правове забезпечення формування та використання земель сільськогосподарського призначення сільськогосподарськими товаровиробниками, створеними внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств»** зроблений аналіз етапів здійснення земельної реформи в Україні стосовно земель сільськогосподарського призначення, що використовуються у виробничій діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств. Зроблено висновок, що основною формою користування землями зазначеної категорії суб'єктами господарювання є оренда земельних ділянок громадян України, власниками яких вони стали в результаті здійсненого паювання та виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості). Проаналізовано нормативно-правову базу, щодо використання на умовах оренди земельних часток (паїв) та земельних ділянок. Визначені особливості орендного землекористування землями вказаної категорії, що належить державі та територіальним громадам. Проаналізовано умови договорів оренди землі та внесено пропозиції щодо врегулювання використання сільськогосподарськими підприємствами земель несільськогосподарського призначення (території господарських дворів, дороги, лісосмуги тощо).

Обґрунтовано доцільність застосування крім договорів оренди земель сільськогосподарського призначення договорів земельної ренти та договорів використання чужої земельної ділянки для сільськогосподарських потреб (емфітевзис).

Викладено бачення щодо правового регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення, маючи при цьому на увазі не тільки продаж земель вказаної категорії, а і створення належних законодавчих гарантій для подальшого широкого застосування в Україні використання земель сільськогосподарського призначення на умовах довгострокової оренди, ренти та емфітевзису.

У **підрозділі 2.3 «Правові засади державної підтримки діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств»** проаналізовані нормативно-правові акти, спрямовані на державну підтримку

сільськогосподарських товаровиробників, зокрема, такі закони як: «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України», «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» та ін.

Удосконалено поняття «державна підтримка» сільськогосподарського товаровиробника, відповідно до якого державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників – це сукупність врегульованих нормами права суспільних відносин, спрямованих на формування такого фінансового становища виробників товарної продукції рослинництва та тваринництва, за якого має місце вирівнювання та стабілізація закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, гарантування часткової компенсації витрат на страхування ризиків у розмірах, встановлених законодавством, здешевлення отриманих під виробництво кредитів за рахунок часткової компенсації процентних ставок, сприяння просуванню виробленої сільськогосподарської продукції на світовий ринок, встановлення оптимальної системи оподаткування та сплати зборів і інших обов'язкових платежів, виходячи із особливостей даного виду суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, організаційно-правової форми та підпорядкованості. Внесені пропозиції щодо правового забезпечення гарантування державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладені теоретичні підсумки дослідження правового забезпечення реформування колективних сільськогосподарських підприємств та сформульовані відповідні рекомендації з метою подальшого вдосконалення аграрного і іншого законодавства, що регулює створення та діяльність сільськогосподарських товаровиробників у пореформений період. Результати дисертаційного дослідження можна відобразити у формі таких узагальнених висновків:

1. На початок масового реформування КСП у 1999 – 2000 роках були в наявності певне теоретико-економічне обґрунтування та мінімально достатня нормативно-правова база для регулювання нових якісно інших аграрних відносин. Водночас діюче на той час законодавство не було своєчасно вдосконалено під практичні завдання і потреби реформування КСП, зокрема, Закони України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про господарські товариства», «Про підприємства в Україні», «Про фермерське господарство», Цивільний кодекс УРСР і ін. Економіко-правова ідея на здійснення реформування не була підкріплена достатніми науковими розробками та законодавчими механізмами. А тому закономірним виходом із ситуації, що склалась на початку і в процесі реформування КСП стали підзаконні акти – укази Президента України, постанови Уряду, накази Мінагрополітики та акти інших органів виконавчої влади, які нерідко приймалися із значним запізненням.

Так, на забезпечення виконання вищевказаного Указу Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 з метою вирішення проблеми врегулювання майнових відносин більше ніж через рік «навздогін» були прийняті Укази Президента від 29 січня 2001 р. № 62 «Про заходи щодо забезпечення захисту прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» та від 27 серпня 2002 р. № 774 «Про додаткові заходи щодо підвищення захисту майнових прав сільського населення», постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2001 року р. № 177 «Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки», низка наказів Мінагрополітики.

2. Реструктуризація КСП була викликана об'єктивними факторами. Сільськогосподарські підприємства у формі КСП виявились непристосованими до ринкових перетворень в Україні, і перш за все тому, що організаційно-правова форма КСП фактично вступила в протиріччя як з внутрішніми так і з зовнішніми чинниками їх діяльності. Зокрема, неефективним було управління КСП, перш за все – майном і землями, що належали їм на праві колективної власності, не були створені умови для залучення та використання в сільськогосподарському виробництві інвестицій. Не існувало мотивації до колективної праці, відповідального ставлення до використання майна пайових фондів з боку членів КСП, реального бажання та дій щодо змін в економічних відносинах та системі господарювання. До органів управління і членів КСП здійснювався адміністративно-командний тиск з боку органів виконавчої влади. Всі ці та інші фактори стали передумовою змін існуючої системи відносин власності і господарювання у КСП.

3. Результати реформування засвідчили економічну слабкість багатьох створених, так званих приватно-орендних підприємств, які не маючи власних достатніх обігових коштів виявились як економічно так і юридично нежиттєздатними. Однією із причин цьому є кадровий фактор, який полягав в тому, що більшість новостворених суб'єктів господарювання очолили колишні керівники КСП, які не змогли в свій час забезпечити прибуткову діяльність очолюваних ними до реформування підприємств, не змогли запропонувати нові ідеї і методи забезпечення ефективної виробничої та фінансової діяльності новостворених на базі КСП суб'єктів господарювання, які вони продовжували очолювати. Як наслідок, значна частина новостворених сільськогосподарських товаровиробників за декілька років діяльності збанкрутіла.

4. Застосовані в процесі реформування організаційно-правові форми сільськогосподарських товаровиробників як на підставі загальних так і спеціальних для АПК законів не в повній мірі враховують специфіку сільськогосподарського виробництва та здійснюваної господарської діяльності. Зокрема це стосується приватних сільськогосподарських підприємств, господарських товариств з обмеженою відповідальністю. Спроба започаткувати нову організаційно-правову форму чи вид суб'єкта господарювання, як «приватно-орендне підприємство», яке б мало властиві тільки йому ознаки, притаманні виключно юридичній особі – сільськогосподарському

товаровиробнику не була реалізована. «Приватно-орендне підприємство» залишилось і продовжує існувати не як юридичне, а як економічне поняття.

Автором дисертаційного дослідження обґрунтовується доцільність прийняття Закону «Про сільськогосподарське підприємство» та запропоновано його проект. Узагальнюючою мотивацією прийняття такого закону, зокрема, є те, що всі без винятку сільськогосподарські товаровиробники – суб'єкти господарювання різних організаційно-правових форм: займаються сільськогосподарським товарним виробництвом, використовують спеціальний режим оподаткування; отримують від держави дотаційні та компенсаційні виплати за посів пріоритетних видів продукції рослинництва, виробництво продукції тваринництва, часткову компенсацію процентних ставок за отримані кредити, витрат при страхуванні посівів, тварин, мають рівні можливості користуватися заставними продажами зерна. Всі вони мають особливості виробничої діяльності, що пов'язані із сезонним характером виробництва, використанням такого особливого засобу виробництва – як земля, постійною наявністю потенційних форс-мажорних обставин погодно-кліматичного характеру при здійсненні сільськогосподарської діяльності. Пропонується, щоб закон закріпив би положення, що виробництвом товарної сільськогосподарської продукції в Україні, в основному, можуть займатись виключно товаровиробники, які відповідають вимогам статусу сільськогосподарського підприємства, як юридичної особи, у визначених законодавством організаційно-правових формах здійснення сільськогосподарської діяльності і інші юридичні особи, які займаються сільськогосподарським товарним виробництвом, яке не є їх основною діяльністю.

5. Обґрунтована доцільність прийняття закону України «Про захист прав власників майнових паїв», який би визначив правовий режим, способи та форми розпорядження майном пайових фондів їх співвласниками, зокрема щодо порядку передачі та оформлення у власність діючим суб'єктам господарювання у сільському господарстві майна пайових фондів колишніх членів КСП з метою запобігання його розкрадання, привласнення, нетитульного використання чи іншого заподіяння шкоди.

6. Значна частина сільськогосподарських товаровиробників, створених в процесі реформування КСП, балансує на межі виживання, не має можливості отримати необхідні кредити на виробничі потреби із-за відсутності ліквідного майна для забезпечення заставою. А тому сьогодні закономірно виникла потреба запровадження вільного ринку землі, зокрема продажу земель сільськогосподарського призначення, відносно яких в країні діє черговий мораторій. Проблема запровадження цивілізованого ринку землі необхідно вирішити в законі про ринок земель, який повинен бути спрямований на забезпечення прав власників земельних ділянок, створити рівні можливості придбання земель громадянами України і вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками за кредити банків.

Необхідно створити правові механізми для переведення частини суб'єктів господарювання із статусу орендарів – правонаступників КСП у статус власників землі. З метою захисту таких суб'єктів господарювання у законодавстві необхідно передбачити вагомні гарантії, щодо прав діючих орендарів землі на переважне придбання земельних ділянок у селян чи їх спадкоємців орендованих земельних ділянок у власність. Вирішення цієї проблеми створить умови сільськогосподарським підприємствам залучати в сільськогосподарське виробництво додаткові мільярди гривень кредитів, використовуючи іпотеку землі.

7. Шляхом прийняття бюджетних резолюцій Верховною Радою України та із застосуванням інших дійових форм державного контролю забезпечити щорічне та безумовне виконання діючих законів та постанов Уряду щодо державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Жаренко В. Ф. Правові аспекти реформування колективних сільськогосподарських підприємств на основі паювання майна і землі / В. Ф. Жаренко // Правова держава. Щорічник наукових праць. – 1998. – Вип. 9. – С. 215–222.
2. Жаренко В. Ф. Правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та сільськогосподарських виробничих кооперативів, створених в процесі реформування колективних сільськогосподарських підприємств / В. Ф. Жаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9 (141). – С. 121–123.
3. Жаренко В. Ф. Щодо організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств / В. Ф. Жаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 1 (169). – С. 88–91.
4. Жаренко В. Ф. Правове регулювання застави землі (стан, проблеми, перспективи) / В. Ф. Жаренко // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. праць. – 2002. – Вип. 3. – С. 94–98.

Публікації у інших виданнях:

5. Жаренко В. Ф. Правове забезпечення реструктуризації сільськогосподарських підприємств та шляхи його вдосконалення / В. Ф. Жаренко // Проблеми формування ринкової економіки. Реструктуризація аграрних підприємств і земельна реформа: стан, проблеми, перспективи : міжвідомчий наук. зб. – К. : КНЕУ, 2000. – Спецвипуск. – С. 313–315.

6. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / [кол. авторів ; В. Ф. Жаренко – гл. 20 (ст. 127–133); гл. 23 (ст. 152–155); гл. 35 (ст. 205–206)]. – Харків : Одіссей, 2002. – 600 с.

7. Жаренко В. Ф. Реалізація права на земельну ділянку (пай) у світлі нового Земельного кодексу України / В. Ф. Жаренко // Проект підтримки приватизації землі в Україні. Приватизація землі: закон, практика, проблеми. – 2003. – Вип. 1. – С. 22–24.

8. Жаренко В. Ф. Особливості правового регулювання кредитування сільськогосподарських товаровиробників, створених у процесі реформування КСП / В. Ф. Жаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей X Всеукраїнської наук.-практ. конф. у 2-х т. (м. Суми, 22–23 листопада 2007 р.). – Суми УАБС НБУ, 2007. – Т. 2. – С. 36–37.

9. Жаренко В. Ф. Правове забезпечення використання земель сільськогосподарськими підприємствами, створеними внаслідок реформування КСП (розвиток, стан, перспективи) Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / В. Ф. Жаренко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2008. – Вип. 1 (1). – С. 102–108.

10. Жаренко В. Ф. Організаційно-правові аспекти реалізації проекту паювання земель, майна і внутрігосподарського реформування: виступ на Національній конференції по паюванню сільськогосподарської землі в Україні 30–31 травня 1996 р. / В. Ф. Жаренко // Проект паювання сільськогосподарської землі в Україні. – К., 1996. – С. 44–51.

11. Жаренко В. Ф. Комісії з паювання земель, майна і внутрігосподарського реформування в Сумській області / В. Ф. Жаренко // Вісник Проекту паювання сільськогосподарських земель. – 1997. – № 3. – С. 5–6.

12. Жаренко В. Ф. Реорганізація сільськогосподарських підприємств у господарські формування ринкового типу. Організаційно-правові аспекти / В. Ф. Жаренко // Вісник Проекту паювання сільськогосподарських земель. – 1999. – № 17. – С. 13–15.

13. Жаренко В. Ф. Зміст рішень загальних зборів (зборів уповноважених) КСП щодо реструктуризації / В. Ф. Жаренко // Вісник Проекту паювання сільськогосподарських земель. – 1999. – № 19. – С. 12–13.

Жаренко В. Ф. Правові питання діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених в процесі аграрної реформи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2011.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню правових питань діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених в процесі аграрної реформи. Зокрема у роботі висвітлене правове забезпечення реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств, соціально-економічні та правові ознаки, організаційно-правові форми, правові аспекти утворення і діяльності сільськогосподарських товаровиробників, створених внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств. Проаналізовані правові питання формування та використання майна та земель сільськогосподарського призначення вказаними суб'єктами сільськогосподарської діяльності, розкриті правові засади їх державної підтримки, внесені пропозиції по вдосконаленню законодавства, що регулює діяльність сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: аграрна реформа, реформування, реструктуризація, сільськогосподарський товаровиробник, організаційно-правова форма, сільськогосподарське підприємство, державна підтримка.

Жаренко В. Ф. Правовые вопросы деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей, созданных в процессе аграрной реформы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. – Киев, 2011.

В диссертации исследуются правовые вопросы, связанные с деятельностью сельскохозяйственных товаропроизводителей разных организационно-правовых форм, созданных в процессе аграрной реформы на базе коллективных сельскохозяйственных предприятий в 1999–2001 годах. В работе комплексно раскрыты вопросы о необходимости и правовом обеспечении реструктуризации коллективных сельскохозяйственных предприятий, социально-экономические и правовые признаки, организационно-правовые формы, правовые аспекты создания и деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей, как юридической категории субъектов сельскохозяйственной деятельности, созданных в процессе реформирования коллективных сельскохозяйственных предприятий.

Проанализированы правовые вопросы формирования и использования имущества и земель сельскохозяйственного назначения указанными субъектами сельскохозяйственной деятельности. Обоснованы варианты отчуждения имущественных паев их собственниками. Предложено наряду с арендой земли использовать предусмотренные законодательством формы землепользования, основанные на договорах ренты, использования чужого земельного участка для сельскохозяйственных нужд (эмфитевзис), изложено видение правовых решений в будущем

законе Украины «О рынке земли». Раскрыты правовые начала государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Усовершенствованы юридические понятия «реструктуризация», «сельскохозяйственный товаропроизводитель», «сельскохозяйственное предприятие», «государственная поддержка».

Внесены предложения по совершенствованию законодательства, регулирующего деятельность сельскохозяйственных товаропроизводителей в пореформенный период. В этой связи являются полезными и заслуживающими внимания внесенные автором диссертации проекты двух законов Украины: «О защите прав собственников имущественных паев» и «О сельскохозяйственном предприятии».

Ключевые слова: аграрная реформа; реформирование; реструктуризация; сельскохозяйственный товаропроизводитель; сельскохозяйственное предприятие; государственная поддержка.

Zharenko V. F. Legal questions of activity of the agricultural commodity producers created in the course of an agrarian reform. - the Manuscript.

The dissertation on competition of scientific degree of the candidate of jurisprudence on a specialty 12.00.06 – land law; agrarian law; ecological law; natural resources law. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2011.

The dissertation is devoted to complex research of legal questions of activity of agricultural commodity producers which are created in the course of the agrarian reform in Ukraine. In particular in work legal provisions of re-structuring of the collective agricultural enterprises, social, economic and legal signs, organizational and legal forms, legal aspects of formation and activity of agricultural commodity manufacturers which are created after reforming of the collective agricultural enterprises are shined. Legal questions of forming and use of property and the agricultural purpose lands are analyzed by the specified subjects of agricultural activity, legal principles of their state support are formulated, offers on improvement of the legislation which regulates activity of agricultural manufacturers are made.

Keywords: an agrarian reform; reforming; re-structuring; an agricultural commodity producer; the agricultural enterprise; the state support.